

quippe quæ fundamentalia pantheismi dogmata disertis verbis continet. Enimvero, apud Cousin,

a) Cum substantia sit id quod relate ad existentiam nihil ultra se supponit, unica existere potest vera substantia, nempe, Deus, qui utpote ens in se et per se subsistens, nihil ultra se supponit; proinde est ens infinitum et absolutum, ac exinde unicum, cum duo entia infinita et absoluta prorsus repugnent.

b) Deus, sicut est substantia infinita, absoluta et necessaria, ita etiam est causa infinita, absoluta, et necessaria; unde necessario se manifestat, hoc est, necessario creat, non quidem necessitate coactionis, cum Deus nullam causam vel substantiam supra se habeat a qua cogi possit, sed necessitate naturæ quæ non potest non creare vel se manifestare (1).

c) Porro, Deus media creatione præfata manifestatur in mundo et humanitate; unde mundus et humanitas nihil aliud sunt quam phænomena, sive manifestationes phænomenales substantiæ divinæ, quæ hac ratione unitatem et varietatem, finitum et infinitum, absolutum et relativum simul continet; nam in seipsa est *una, infinita, absoluta*; quoad phænomena vero quibus manifestatur, est *multiplex, finita, relativa*.

d) Ergo vita ac proinde historia humanitatis, legibus necessariis subjicitur, cum humanitas sit evolutio vel manifestatio spontanea et necessaria substantiæ divinæ sive vitæ Dei.

e) Similiter, ratio humana quatenus manifestatio, organum, et incarnatio quædam rationis divinæ vel absolutæ, autonomiam seu absolutam auctoritatem sibi vindicat.

Quoad alia Cousin dogmata philosophia, vide Psychol. cap. 3.º, art. 1.º, § 2.º. Idealog. cap. 2.º, art. 4.º et Cosmolog. cap. 1.º, art. 1.º § 1.º et art. 2.º, § 1.º Quæ si cum nunc expositis jungas, facile perspicies pantheismum, psychologis-

(1) Præ oculis habeatur, Cousin, ut pantheismi notam amoveat, non raro scribere, præsertim in editionibus postremis suorum operum, Deum libere mundum creare; sed hæc libertas, apud ipsum, minime præ se fert aut significat exemptionem a necessitate, sive indifferentiam et facultatem creandi vel non creandi, sed exemptionem a coactione, vel libertatem *spontaneitatis*, ut ajebant Scholastici.

num rationalistam Cartesii, ac fatalismum historicum, esse veluti tria elementa præcipua ex quibus cousiniana philosophia, integre coalescit ac exurgit.

ARTICULUS QUINTUS.

Scepticismus.

Sicut non defuere philosophi, qui principia pantheistica philosophiæ cartesianæ evolverent, ita etiam extiterunt philosophi scriptores, qui conati sunt evolvere atque ad praxim revocare semina rationalistico-sceptica quæ in præfata philosophia præcontinebantur. Inter hos porro eminent:

1.º *Le-Vayer* (Franciscus La-Mothe) Parisiis 1588 natus, 1672 e vita excedens, qui scepticismum passim profitetur, præsertim in dialogo inscripto: *Docta Ignorantia*.

2.º *Huet* (Petrus Daniel) anno 1650 natus in Gallia, ac vita functus 1721: aggressus est demonstrare, humanam rationem ad certitudinem non pertinere nisi ope fidei seu revelationis divinæ.

3.º *Bayle* (Petrus) gallus et ipse scriptor, qui anno 1647 natus, e vivis excessit Rotterodami 1706 post scriptum *Dictionarium* illud historicum et criticum, in quo impietatem simul ac scepsim verbo et opere profitetur et propugnat.

4.º *Berkeley* (Georgius) in Hibernia 1684 natus, mortuus vero 1753, scepticismum simul cum idealismo professus est. Etenim apud ipsum:

a) Nullam certitudinem adsequi possumus de existentia reali et objectiva mundi externi seu corporum, tum quia corpora nequeunt agere in spiritum a quo percipienda forent, tum quia anima vel mens nihil percipit nisi id quod intra, non quod extra ipsam est.

b) Igitur homo circa corpora ipsorumque qualitates et attributa, cognitionem pure phænomenalem, vel subjectivam et apparentem (1) solummodo obtinere potest, ita ut nihil

(1) «Tous les phénomènes sont en réalité des apparences dans l'âme ou dans l'esprit.» «Parler de l'existence absolue de choses non pensantes est prononcer des mots vides de sens, ou qui impli-

certi pronuntiare valeat circa præfatorum objectivam realitatem.

c) Quandoquidem, argumenta illa quæ demonstrant, odorem, saporem cum cæteris qualitatibus secundariis, non in rebus extra nos positis, sed in nostra anima solum existere, eadem ostendunt, extensionem ac proinde materiam vel corpora, veram existentiam objectivam minimè habere, sed esse mentis nostræ subjectivas conceptiones.

5.° *Pascal* (Blasius) in Gallia 1623 natus, ac 1662 vitam cum morte commutans, qui docet: 1.° non aliam proprie dari certitudinem naturalem, præter eam quæ oritur ex geometrarum demonstrationibus. (1) 2.° Nos nec corpus nec spiritum, nec alia quamplurima per certitudinem rationalem scire posse. Quinimo Deum ipsum, non tam ratione quam corde (2), seu naturæ instinctu cognoscit homo.

6.° *Hume* (David) qui Edimburgi in Scotia 1711 lucem aspexit, ibidemque vitam cum morte commutavit anno 1776. Scriptor hic scepticismum præ cæteris coluit, ac evoluit. Apud ipsum namque,

a) Ideæ quibus intellectualis cognitio perficitur, a sensationibus solum differunt, quatenus sunt debiliores impressiones. Cæterum, nos prorsus nescimus undenam originem ducant ejusmodi intellectuales ideæ (3).

b) Homo quidem in seipso percipit ac experitur multiplices sensationes, ideæ, affectiones, etc. ast minime ex his inferre licet unitatem, nec simplicitatem, nec identitatem rationalis animæ.

quent contradiction.» «L'ame ou l'esprit existe réellement et en vérité... les corps n'existent qu'en un sens secondaire et relatif.» *Princ. des Conn. hum.*, pag. 24, et *Siris*, pag. 336.

(1) «Les geometres seuls y arrivent, et hors de leur science, il n'y a point de véritables démonstrations.»

(2) «C'est le cœur qui sent Dieu, et non la raison.» *Pensées*, pag. 172 apud Ritter, *Op. cit.* tom. 1.°, pag. 304.

(3) «Leur cause dernière est, dans mon opinion, parfaitement inexplicable à la raison humaine, et il sera toujours impossible de décider avec certitude si elles resultent immédiatement de l'objet, ou si elles sont produites par le pouvoir créateur de l'esprit, ou si elles emanent de l'auteur de notre être.» *De Nat. hum.*

c) Nobis item spiritualis substantia nihil est aliud quam complexus determinatarum affectionum seu phænomenorum interiorum; substantia vero materialis, collectio quædam exteriorum seu sensibilibus phænomenorum. Unde vera ac realis natura substantiæ, tam spiritualis, quam materialis, nobis penitus est ignota.

d) Atque idcirco etiam prorsus ignoramus, utrum materialis substantia cogitare valeat: nec ulla ratione demonstrari potest animæ rationalis immortalitas.

e) Similiter falsitati vel saltem incertitudini subsunt demonstrationes cunctæ quæ principio causalitatis innituntur; quoniam phænomena quidem sibi succedentia perspicimus, sed nullo reali nexu ligantur (1); vel saltem a nobis nequit percipi, si revera existit.

f) Quapropter, nec ipsius Dei existentiam certo agnoscere possumus aut demonstrare; tum quia notio vel idea causæ, cui præfata demonstratio nititur, incerta nobis et dubia existit; tum quia etiamsi vim aliquam notio ejusmodi haberet quoad res sensibiles, nullam profecto sibi vendicat, dum ad spiritualia vel insensibilia transfertur.

ARTICULUS SEXTUS.

Ontologismus.

Satis notum est, Nicolaum Mallebranche, qui primus atque præcipuus extitit adsecla et parens recentioris ontologismi, ex schola cartesianâ prodiisse. Quod si Gioberti, alter ontologismi moderni præcipuus propugnator, Cartesium oppugnat atque rejicit, id nihil obstat quominus dicatur ipsius ontologismum ex schola cartesianâ originem ducere; quandoquidem, itali philosophi ontologismus affinitatem præ se fert cum ontologismo mallebranchiano, sicut ex sequentibus paragraphis colligere licebit.

(1) «Un événement suit l'autre, mais nous ne saurions jamais apercevoir entre eux aucun lien. Ils semblent rapprochés, jamais enchainés.» *Essais*, 2.°, pag. 22.

§ I.

Philosophia Mallebranche.

Mallebranche (Nicolaus) Parisiis 1658 lucem aspexit, atque e vita migravit anno 1715. Ecclesiasticæ militiæ adscriptus fuit, atque Oratorii Congregationi nomen dedit. Scholæ et doctrinæ cartesianæ vehementer addictus, ex eadem suâ præcipua dogmata philosophica deprompsit (1), quamquam ab eadem in nonnullis declinavit. Ejus præcipua dogmata hisce continentur:

a) Quadrifariam res aliqua cognosci potest: 1.º *per seipsam*; quo modo solus Deus, qui per seipsum est intelligibilis, cognosci potest: 2.º *per conscientiam*; atque hac ratione cognoscimus nostram animam, sed valde imperfecte, quia ex ejusmodi cognoscendi modo, nulla idea clara potest oriri: 3.º *per conjecturam*; qui cognoscendi modus, alium priorem necessario præsupponit: 4.º *per ideas*; atque solummodo harum ope corpora cognoscere possumus.

b) Porro ejusmodi ideæ quibus corpora cognoscuntur, nec oriri possunt ab ipsis corporibus vel objectis externis, nec produci possunt ab ipsa mente, nec a Deo animæ, sive dum creatur, sive dum actò intelligit, infunduntur, sed in Ente perfectissimo summeque intelligibili reperiuntur, scilicet, Deo, cui hominis anima unita et conjuncta existit.

c) Ergo corpora non nisi in Deo cognoscere possumus, quatenus intuemur ipsorum ideas in Dei essentia contentas; imo vero, res omnes ac entia particularia in Deo cognoscimus (2). Etenim Deus qui omnia produxit, ac omnium re-

(1) «Il s' était occupé avec ardeur des langues et d' histoire, lorsque l' écrit de Descartes sur l' homme tomba entre ses mains. Ce hasard décida de sa vocation philosophique. Avec tout le feu d' un esprit replié sur lui-même... il s' attacha aux recherches de l' école cartésienne.» Ritter, *Histoire de la Phil. Mod.* t. 1.º, pag. 321.

(2) «Dès lors, il ne lui reste plus qu' une solution possible: *Nous voyons en Dieu toutes choses...* C' est en Dieu que nous voyons, suivant, Mallebranche, *les êtres particuliers.*» De Gerando, *Histoire comp. des syst. de Phil. mod.* t. 2.º, p. 300—302.

rum ideas præcontinet, seipsum revelat et communicat rationali animæ; ita ut sicut spatium est locus corporum, ita Deus sit locus et veluti sedes spirituum.

d) Sicut igitur Deus, ratione idearum in quibus homo res cognoscit, universale et unicum objectum humanæ cognitionis constituit, ita etiam est unica (1), vera et universalis causa efficiens rerum omnium, ita ut res create omni vera activitate et vi aliquid efficiendi careant, sintque meræ *occasiones* effectuum, qui quotquot in mundo cernuntur, a Deo ipso producuntur.

e) Hinc volitiones hominis circa singularia objecta, sunt causa occasionalis boni moralis, quod nobis inest, illæque ex parte objecti determinantur vel oriuntur ex voluptate sola (2). Quinimo, voluntas humana solum est causa occasionalis motuum corporis humani; hos vero motus solus Deus producit tamquam causa efficiens.

f) Universum hocce est optimum inter omnes possibles; siquidem Deus non potuit non velle mundum optimum producere, cum nulla ratio sufficiens possit assignari, quæ eum determinare potuerit ad producendum mundum minus perfectum, seu qui non sit optimus inter possibles.

g) Quantitas vel extensio non est accidens vel modus corporum, sed horum essentiam et substantiam constituit. Ceterum, utrum præfata corpora seu substantiæ materiales revera extra nos existant necne, minime per rationem naturalem potest demonstrari; unde corporum objectiva atque realis existentia, per solam revelationem certo cognosci potest.

h) Sed vero, cum spiritus sint substantiæ nobiliores per-

(1) «Il n' y a donc qu' un seul vrai Dieu et qu' une seule cause qui précède un effet en soit la véritable cause.» *Recherch. de la Ver.* P. 2.º, pag. 222. Et alibi: «Il n' y a nul rapport de causalité d' un corps, à un esprit. Que dis-je? il n' y en a aucun d' un esprit à un corps, à un esprit. Que dis-je? il n' y en a aucun d' un corps à un corps, ni d' un esprit à un autre esprit.»

(2) «Le plaisir est le motif unique qui les détermine à faire généralement tout ce qu' ils font.» *Traité de l' amour de Dieu*, pag. 248.

fectioresque corporibus, consequitur necessario ejusmodi spiritus seu substantias spirituales revera existere; secus namque mundus a Deo creatus non esset omnium possibilium optimus. Igitur, objectiva existentia spirituum, rationi humanæ est multo certior, quam existentia realis et objectiva corporum.

i) Verbi Divini incarnatio seu unio cum natura humana, est conditio necessaria creationis sive mundi; nam si ejusmodi incarnatio divina locum non habuisset, mundus iste non esset perfectissimus inter omnes possibles.

Observatio.

Ex nunc expositis, hæc sponte profluunt: 1.º Mallebranche, ut sæpe contingit eis qui in errore versantur, sibi ipse minime constat, ut dum ex. gr. docet nos omnia in Deo videre, ac simul in Deo non videre nostram et aliorum hominum animas (1).

2.º Ejus theoria cognitionis est reminiscentia et applicatio quædam theoriæ platoniorum.

3.º Sensui communi adversatur, ac in periculum vertit vel potius perimit libertatem humanam, dum occasionalismum propugnat.

4.º Unum e præcipuis fundamentis moralis christianæ convellit; cui præterea nocet, ac sensualismo accedit, dum docet voluntatem objective determinari ex voluptate quæ objectum comitatur. Ergo mirari certe licet, philosophum istum tantopere a catholicis quibusdam celebrari, cum præcipua dogmata traditionemque philosophiæ christianæ, vel præpostere acceperit, vel contempserit et oppugnaverit.

(1) Ut merito proinde de Geraudo scripserit: «Arnauld... relève, dans le système de Malebranche, des contradictions sans nombre. La première, et c'en est une sans doute, est de avoir annoncé que nous voyons toutes choses en Dieu, lorsque cependant, d'après le même philosophe, nous n'y voyons ni notre âme, ni celles des autres hommes. Malebranche ne se contredit pas moins tantôt admettant que nous voyons par les idées de Dieu, et tantôt, qu'on ne le voit pas, etc.» *Op. et loc. cit.* pag. 309.

§ II.

Gioberti.

Gioberti (Vicentius) italus philosophus, publicus professor Augustæ Taurinorum extitit; postea vero propter doctrinam et theorias politicas exilio multatus, in Italiam revertitur anno 1848, atque tandem Parisiis e vivis excedit anno 1852. Ontologismum malebranchianum exuscitavit novaque ratione evolvit. Apud ipsum etenim,

a) Homo spontanea quadam et primitiva cogitatione percipit vel potius intuetur *Verum* absolutum, ac primum *Intelligibile*, quod *Ideam* libet eidem appellare.

b) Ast vero, quoniam hæc *Idea* (quæ est ipsemet Deus, seu ens infinitum), utpote immensa et infinita, captum seu vim limitatam humanæ rationis prorsus superat, ejusdem primitiva illa intuitio non nisi vaga, confusa ac indeterminata in humana mente existit: quamobrem opus est, ut ope reflexionis scientificæ clara et determinata rationi reddatur; qua in re maxime juvatur mens sermone, cujus auxilio *Ideam* objective infinitam, intellectus humanus finito modo intuetur.

c) Itaque sicut *Idea* sive verum absolutum, est primum ac immediatum mentis objectum, ita quoque est *primum philosophicum*, hoc est, primum principium scientiæ. Imo vero, principium hocce in se continet simul primum *psychologicum*, ac primum *ontologicum*; nam complectitur intuitionem *Ideæ*, tum quatenus est principium et causa existentiarum realium, tum quatenus est principium et ratio idearum intelligibilium.

d) Hominis ratio, dum *Ideam* intuetur, eam percipit immediate in concreto, sive prout in seipsa existit; ergo cum *Idea* vel Deus nunc existat ut creans res finitas, mens humana, dum intuetur Deum, intuetur simul creationem hujusque proinde terminum, hoc est, entia actualia.

e) Ex quibus inferitur quod primum principium scientificum, hocce continetur effato: *Ens creat existentias*, quod quidem judicium duo alia complectitur, quorum primum est: *Ens existit*, alterum vero: *Ens creat*.